

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

ZAŁĄCZNIK DO DOKUMENTACJI PROJEKTOWEJ NA REMONT POMNIKA MAUZOLEUM POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH I ŻOŁNIERZY WOJSKA POLSKIEGO

Cmentarz Parafialny przy ul. Sienkiewicza w Kępnie

Jacek Gryczewski
dyplomowany konserwator zabytków

Sidzina 2023

Spis treści

1. OPIS I HISTORIA OBIEKTU	2
2. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ	5
3. CEL I ZAŁOŻENIA PRAC KONSERWATORSKICH.....	6
4. PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH.....	6
4.1. BALDACHIM I INNE ELEMENTY Z LASTRIKO.....	6
4.2. GRANITOWA PŁYTA INSKRYPCYJNA	8
4.3. ŻYRANDOL.....	8
4.4. FIGURA MATKI BOSKIEJ	9

1. OPIS I HISTORIA OBIEKTU

Obiekt powstał w 1930 roku. Zachowała się dokumentacja Towarzystwa Powstańców i Wojaków im. Gen. Józefa Hallera w Kępnie, które finansowało budowę pomnika. Wiemy, że dostawy zaczęły się w 1928, zakończyły w roku oddania pomnika, czyli w 1930. Zbiórkę finansów rozpoczęto już w 1925 roku głównie organizując imprezy, w trakcie których zbierano datki. Do budowy obiektu przyczyniły się też ówczesne władze miasta i Towarzystwo Opieki Nad Grobami.

Fot. 1. Pomnik w roku 1930, po wybudowaniu

Pomnik ma formę zbiorowej mogiły przykrytej płytą granitową, z murowanym baldachimem w formie zadaszenia wspartego na czterech filarach. Filary proste, z zaznaczoną strefą bazową. Krawędzie filarów zagłębione. Schodkowe zwieńczenie zadaszenia stanowi podstawę pod dekoracyjny gazon.

Na bokach zadaszania widoczne napisy "ZA WOLNOŚĆ" i "R.I.P.", symbole wojskowe oraz płaskorzeźbione orły. Na filarach rytu miecze skierowane ostrzami w dół (razem 8 sztuk, po dwa na każdym filarze). Pod sklepieniem wisi metalowy żyrandol z różnobarwnym szkleniem (kolor biały i dwa odcienie czerwieni oraz żółty). Sklepienie opracowane w formie zagłębiających się pól w kształcie greckiego krzyża.

Fot. 2. Grupa powstańców oraz burmistrz W. Kokociński – lata trzydzieste XX w.

Wokół pomnika murek z donicami. Narożne to prostopadłości z geometrycznym rozwinięciem w górnej części. Nastawy przypominają kwadratową, poziomą płaszczyznę wspartą na 4 trójkątach. Przy wejściu stoją mniejsze formy, także geometryczne. Przypominają niewielkie baszty

z blankowaniem. Pierwotnie między nimi był rozpięty łańcuch. Obecnie pozostały po nim jedynie haki osadzone w lastriko.

Podłoże pod baldachimem z lastriko i zwykłej zaprawy cementowej. Wokół, w przestrzeni między baldachimem a murkiem, grunt bez nawierzchni utwardzonej. W centralnej części płyta kamienna z inskrypcjami o krzyżem zaznaczonym fakturą. Na płycie widoczna lista poległych żołnierzy. Daty śmierci to lata 1920-1922.

W tylnej części pomnika, na piaskowcowym cokolicu, stoi figura Matki Bożej. Figura jest wtórna, nie ma jej na archiwalnych fotografiach pomnika sprzed wojny. Pojawia się na zdjęciach już w latach osiemdziesiątych XX wieku.

Z elementów wtórnych należy wymienić też kamienny herb z orłem, ze złożonym dziobem i koroną. Orła umieszczono w szczytowej części baldachimu.

Fot. 3. Pomnik w latach osiemdziesiątych XX wieku

Konstrukcję pomnika wymurowano z cegieł. Warstwy powierzchniowe to lastriko opracowane kamieniarsko, ze zróżnicowanymi powierzchniami. Najczęściej gradzinowane ramki okalają

nierównomiernie groszkowane tła. W podłożu pojawia się obok dekoracyjnego lastriko zwykła zaprawa cementowa zatarta na gładko.

Pokrycie pomnika wykonane z blachy, współczesne. Płyta główna to czarny granit.

2. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Na pomniku widoczne są liczne ślady postępującej destrukcji oraz towarzyszących tej destrukcji remontów.

W górnej części widzimy liczne zacieki spowodowane nieszczelnościami poszycia. W efekcie przepływu wody na powierzchniach baldachimu pojawiają się brązowe zacieki wynikające z korozji elementów metalowych (np. zbrojenia) oraz wykwitły z soli oraz kalcytowe. Dodatkowo zauważalna jest także próba uszczelnienia wykonana pianką poliuretanową.

Na całej powierzchni baldachimu i filarów zachowała się warstwa wtórnej zaprawy cementowej, która zaciera pierwotną powierzchnię lastriko. Zaprawom towarzyszy farba, także wtórna. Miejscowo te wtórne warstwy złuszcza się odstaniając lastriko. W pierwotnej koncepcji pomnik eksponowano bez wymalowań, w formie lastrikowych powierzchni o różnej fakturze i zróżnicowanym wypełniaczu.

Oprócz powierzchniowych zniszczeń obserwujemy też głębokie spękanie, zarówno w części górnej pomnika, jak i w części dolnej, przyziemnej. Elementy oparte na gruncie, posadzki i ogrodzenie, w wielu miejscach uległo przemieszczeniu. Szczególnie na elementach ogrodzenia widoczne jest zapadanie się. Ale zapada się także w wielu miejscach posadzka.

Gazon wieńczący mauzoleum z drobnymi ubytkami oraz wyraźnie wypłukaną powierzchnią.

Na zacienionych płaszczyznach całego obiektu rozwijają się glony, porosty i mchy.

Stalowy żyrandol zachowany stosunkowo dobrze, ale na metalu widoczne są powierzchniowe ogniska korozyjne, częściowo przykryte wtórną farbą.

Wtórna figura Matki Boskiej została odlana z zaprawy cementowej. Na pomalowanej białą farbą powierzchni pojawiły się spękania. Współczesny cokolik z bloku piaskowca jest w dobrym stanie.

Oprócz niniejszego opisu stan zachowania dokumentują zdjęcia wykonane w kwietniu 2023 roku.

3. CEL I ZAŁOŻENIA PRAC KONSERWATORSKICH

Prace konserwatorskie zaplanowane do wykonania na pomniku towarzyszą remontowi połączonemu z pracami budowlanymi. Dlatego też zabiegi opisane w niniejszej dokumentacji należy rozpatrywać wspólnie z zabiegami ujętymi w projekcie budowlanym. Obie dokumentacje stanowią nierozłączną całość.

Celem prac jest poprawa stanu technicznego obiektu i powstrzymanie dalszej destrukcji. Przy okazji przywrócona zostanie forma jak najbardziej zbliżona do oryginału. Dotyczy to przede wszystkim odzyskania oryginalnej powierzchni lastriko.

Wtórne elementy, takie jak figura Matki Boskiej i jej postument zostanie zachowana. Planuje się natomiast usunięcie wtórej, kamiennej tablicy z orłem umieszczonej w górnej części baldachimu. W trakcie prac należy prowadzić badania stratygraficzne na napisach i detalach dekoracyjnych baldachimu w celu stwierdzenia ewentualnej obecności pierwotnych podmalowań.

Elementy w podłożu wykonane ze zwykłej zaprawy cementowej, bez cech charakterystycznych dla dekoracyjnego lastriko można odtworzyć w formie identycznej z oryginałem pod względem faktury, koloru i formy.

4. PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH

Niniejsze programy obejmują czynności konserwatorskie. Roboty związane z montażem, demontażem, fundamentowaniem, stabilizacją konstrukcji, naprawą lub wymianą poszycia dachowego oraz naprawą podłoża opisano w projekcie budowlanym.

4.1. BALDACHIM I INNE ELEMENTY Z LASTRIKO

1. Wykonanie badań stratygraficznych na napisach i dekoracjach (płyciny z orłami i symbole wojskowe) baldachimu.
2. Odkazenie obiektu środkami do dezynfekcji, które nie powodują wzrostu zasolenia obiektu, np. roztworem preparatu Lichenicida. Mchy i porosty należy usunąć też mechanicznie, szpachelkami lub wodą/parą wodną pod ciśnieniem.

3. Usunięcie wszystkich wtórnych warstw (zapraw i farb) z powierzchni lastriko. Zabiegi zacząć od mechanicznego usunięcia zapraw. Oczyszczanie wykonywać z ostrożnością, bez uszkodzania oryginału. Ewentualne resztki farb zmywać preparatami do usuwania przemalowań, ze wspomaganiami parą wodną pod ciśnieniem. Nie wolno oczyszczać obiektu szczotkami metalowymi. W pierwszej fazie czyszczenia nie należy też używać czyszczenia strumieniowo-ściernego. Dopuszcza się użycie tej metody, po wykonaniu prób, do ewentualnego, miejscowego doczyszczania. Warunkiem dopuszczenia jest brak negatywnego wpływu na oryginalne lastriko.
4. Doczyszczanie powierzchni lastriko z nawarstwień. Do czyszczenia wykorzystać parę wodną pod ciśnieniem. Dopuszcza się miejscowe używanie metody strumieniowo-ściernej pod warunkiem, że nie wpłynie to negatywnie na powierzchnię oryginału. Plamy z żelaza należy usuwać chemicznie (np. poprzez utlenianie) lub okładami.
5. Klejenie spękań. Zabieg nie zastępuje napraw konstrukcyjnych opisanych w projekcie budowlanym, natomiast stanowi jego uzupełnienie. Do iniekcyjnego klejenia należy użyć dyspersji lub roztworów żywic sztucznych o dużej sile klejenia. Przy wykonywaniu zabiegu należy unikać brudzenia powierzchni lastriko. Szerokie szczeliny dodatkowo trzeba wypełnić masą mineralną imitującą lastriko, zgodnie z procedurą opisaną w punkcie dotyczącym uzupełniania ubytków. W mniejszych pęknięciach dopuszcza się wypełnienie droбноziarnistymi zaprawami i malarskie opracowanie imitacji lastriko.
6. Sklejanie pękniętych elementów. Przed klejeniem elementy należy demontować. Dlatego też zabieg dotyczy głównie ogrodzenia. Kleić żywicami dwuskładnikowymi o dużej sile klejenia, np. epoksydowymi. Przełamy można w miejscu klejenia zbroić prętami aluminiowymi, w ostateczności zaś ze stali nierdzewnej. Zbrojenie po wykonaniu klejenia i uzupełnieniu ubytków nie może być widoczne na zewnątrz.
7. Odsalanie. Zabieg wykonać profilaktycznie na całej powierzchni elementów naziemnych pomnika - na filarach, baldachimie i gazonie. Odsalać metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska. W razie silnego zasolenia miejscowo powtórzyć zabieg kilkakrotnie.

8. Wzmocnienie strukturalne w miejscach osłabionych preparatami na bazie czteroetoksyilanu.
9. Uzupelnienie ubytków i rekonstrukcje brakujących elementów zaprawami naśladowymi uzupełniany oryginał. Kity i rekonstrukcje scalać z oryginałem. Używać zapraw mineralnych. Stosować cement biały, szarego używać tylko w razie konieczności, jeśli nie można uzyskać odpowiedniej barwy lastriko. Dopuszcza się dodatki dyspersji akrylowych do zapraw, szczególnie dla drobnych uzupełnień i wypełniania szczelin. Większe ubytki przed uzupełnieniem zbroić drutami i prętami z aluminium. Ze względu na specyfikę lastriko dopuszcza się malarskie opracowywanie kitów jeżeli uzyskanie odpowiedniego efektu innymi metodami jest niemożliwe.
10. Hydrofobizacja strukturalna preparatem krzemoorganicznym. Zabieg wykonać na elementach ogrodzenia, szczególnie na powierzchniach górnych. Zhydrofobizować należy także boczne ścianki baldachimu oraz gazon ze zwieńczenia. Jeżeli będą demontowane istniejące obróbki blacharskie profilaktycznie można zhydrofobizować też zaprawę pod obróbkami.
11. Haki po łańcuchu z ogrodzenia należy oczyścić z rdzy i zabezpieczyć antykorozyjnie. Malować na kolor czarny, matowy. Zrekonstruować łańcuch w pierwotnej formie znanej ze zdjęć archiwalnych.
12. Jeżeli badania stratygraficzne wykażą obecność pierwotnych farb w obszarach wskazanych w punkcie 1 - rekonstrukcja kolorystyki po uzgodnieniu barwy i sposobu malowania z WUOZ.

4.2. GRANITOWA PŁYTA INSKRYPCYJNA

1. Płytę należy umyć parą wodną. Dopuszcza się jej demontaż i ponowny montaż w celu realizacji prac budowlanych pod płytą.

4.3. ŻYRANDOL

1. Demontaż żyrandola.
2. Wykonanie badań stratygraficznych na elementach metalowych.

3. Demontaż szkielec.
4. Usunięcie warstw malarskich z powierzchni metalu metodami mechanicznymi i chemicznymi.
5. Usunięcie nawarstwień korozyjnych z metalu metodami mechanicznymi i chemicznymi.
6. Zabezpieczenie metalu antykorozyjne, np. preparatem cynkowym.
7. Malowanie na kolor wynikający z badań stratygraficznych. jeśli badania nie określą pierwotnej barwy - elementy metalowe malować na kolor czarny, matowy.
8. Umycie szkielec.
9. Montaż szkielec w pierwotnym położeniu.
10. Montaż żyrandola.

4.4. FIGURA MATKI BOSKIEJ

1. Figurę na czas trwania remontu można zdemontować.
2. Oczyszczyć powierzchnię figury z farb i eksponować w kolorze zaprawy. Dopuszcza się scalenie kolorystyczne metodami laserunkowymi.
3. Zabiegi techniczne polegające na klejeniu i uzupełnianiu ubytków zrealizować zgodnie z technologiami opracowanymi dla lastriko.
4. Figurę należy profilaktycznie odsolić metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska (okłady ligninowe).
5. Po zakończeniu prac wykonać hydrofobizację strukturalną figury i postumentu.
6. Ponowny montaż figury wykonać zgodnie ze wskazaniem w projekcie budowlanym.